

LLETRES

Les novel·les de Joan Vilacasas segons Josep Maria Ripoll

Josep Gerona Fumàs

La Fundació Bosch i Cardellach va publicar l'any passat, dins la seva col·lecció "Quaderns d'Arxiu", la ponència presentada pel professor sabadellenc, escriptor i crític literari, Josep Maria Ripoll Peña, entorn del treball novel·lístic del pintor Joan Vilacasas. Val a dir que l'opuscle, amb deu il·lustracions, s'insereix voluntàriament en un corrent d'homenatge degut a la obra i la figura de l'artista octogenari, que fins al moment ha donat com a millor fruit l'exposició antològica, amb edició de catàleg, que li va dedicar l'Acadèmia de Belles Arts al desembre de l'any 1997. Després hi va haver l'episodi no tan ben resolt - per dir-ho en termes suaus - de la donació del seu automòbil, un "sis-cents" decorat pel propi Vilacasas amb les seves famoses "planimetries", feta al Museu d'Art de Sabadell i instal·lat a la nova Biblioteca Municipal del Vapor Badia.

La investigació de Josep Maria Ripoll s'ha centrat, en aquest cas, en l'obra novel·lística del pintor sabadellenc (6 novel·les publicades, més una d'inèdita), deixant de banda la resta dels seus treballs literaris més coneguts (obres teatrals, monòlegs humorístics per Joan Capri i guions per la ràdio i la televisió), tot i que també ha parat esment en el llibre de contes de 1957 i en els inicials assaigs amb fort component autobiogràfic (1954 i 1964), perquè guarden una forta relació temàtica amb les novel·les, sobretot quan planteja el difícil encaix d'un artista honest, amb les forces socials tradicionals i mercantilitzades. El llibret és subdividit en dotze apartats, que podríem agrupar en tres blocs. En el primer bloc es fa una introducció al personatge amb la seva biografia, i s'analitzen les primeres obres no novel·lístiques. El segon bloc inclouria els sis apartats dedicats a analitzar cada una de les sis novel·les publicades, des de *Doble blanc* del 1959 fins a *Jourdain 65*, editada per Proa el 1966. En el tercer bloc, format pels tres darrers apartats, Ripoll ens presenta una caracterització general de l'univers novel·lístic del pintor, fa després un estudi dels paral·lelismes amb Joan Oliver i, per últim, insereix Vilacasas dins el panorama general de la narrativa moderna.

L'autor ja descobreix en els primers treballs - *Escrits* de 1954 (en ple canvi d'estil pictòric cap a l'abstracció, un "informalisme constructiu" influït per Mondrian i més "ordenat" del que és habitual en aquest moviment) i *Sis contes* de 1957 - les idees-força que recorren l'obra novel·lística de Vilacasas i que giren al voltant del seu profund inconformisme, artístic i social: el fet de la creació artística enfrontada als condicionaments socials. Des d'una personal identificació de les preocupacions ètiques i estètiques (contra l'academicisme i l'art emfàtic i grandiloqüent, contra el culte a la personalitat), fins a la denúncia de les pressions familiars, els compromisos d'interès, la pedanteria i l'especulació, tot apunta a "la falta de llibertat de l'artista, en una lluita perduda contra un estat de coses inamovible, dominat pels diners i les convencions".

Així, les trames centrades en el món de l'art i les seves misèries dominen les novel·les *Doble blanc*, *Matèria definitiva*, *Operació viaducte*, *Aiguafort del XII* i *Nnoba fygurasió*. A *Jourdain 65*, la darrera publicada, tractarà de manera igualment crítica les intrigues del món de la literatura, a partir també de fets autobiogràfics: amb les novel·les *Doble blanc* i *Operació viaducte* Vilacasas havia quedat finalista del premi Sant Jordi els anys 1959 i 1961 respectivament. Amb les al·lusions en clau satírica a determinats personatges de l'ambient cultural català,

repeteix el que ja havia fet pocs anys abans a *Matèria definitiva* respecte a determinats personatges sabadellencs, amb el consegüent escàndol d'una burgesia "mesquina, tradicionalista, hipòcrita i carregada de diners,... en el context sòrdid de la Catalunya i l'Espanya de la postguerra".

L'estil literari de Vilacasas, abundant i detalladament examinat per Ripoll, es basa en la concisió i la sobrietat lingüístiques, i en l'agilitat i vivesa dels diàlegs, amb una ironia omnipresent que de vegades es decanta cap al més fort sarcasme i altres "deriva cap a una tendresa continguda". S'hi detecta també la influència creixent de la novel·la policíaca, patent sobretot a partir d'*Operació Viaducte*.

Del conjunt de reflexions que Josep Maria Ripoll ens proposa, amb la claredat i l'agudesca que només poden ser fruit d'un treball de lectura rigorós, m'interessa destacar-ne dues per la seva actualitat, o millor dit, pel seu caràcter ineludible. En primer lloc ens diu: a *Operació viaducte* amb "l'elogi de la falsificació enfront del negoci i l'especulació que envolten el món de l'art (Vilacasas) s'avança dotze anys a l'última pel·lícula d'Orson Welles, titulada *Fake/Question Mark*, del 73: centrada en el falsificador Elmyr d'Hory, Welles hi fa una apologia de la confusió entre veritat i mentida, o realitat i il·lusió". La qüestió plantejada no és pas de poc pes: el sentit o la virtut de l'obra original en un món de consum massificat, o encara més amb la revolució telemàtica, la producció de la realitat virtual com a eina no només d'expressió artística, sinó de manipulació política i social. La moda creixent dels falsos documentals i de les imatges trucades, prova la necessitat humana de plantejar-se cada dia de forma renovada la

mateixa vella pregunta barroca de Calderón: si la vida no serà altra cosa que un somni. Encara en la darrera Festa Major, un artista-fotògraf especialitzat en aquest camp de la creació, Joan Fontcuberta, va presentar amb molt èxit de públic una mostra de falsos picassos a la seu de l'Alliance Française de Sabadell.

La segona reflexió que m'ha interessat especialment és la que fa referència a "la duplicitat existent en Vilacasas entre artista i escriptor". La compaginació de les dues vocacions és un fet prou habitual i el mateix autor cita força exemples històrics. Podríem recordar ara exposicions presentades els darrers anys per reivindicar l'obra pictòrica, tapada per la importància de l'obra literària, de Victor Hugo o d'August Strindberg, per exemple. Però més enllà d'aquesta duplicitat, "pot sobtar d'entrada un aparent contrast entre l'abstracció de la pintura i l'accentuat realisme de les novel·les". En sengles pròlegs, Joan Oliver i Gaziell protagonitzaren uns enfocaments gairebé oposats de la qüestió. Gaziell hi veié una contradicció, mentre que Oliver - molt proper a Vilacasas en la ironia, la sobrietat i l'inconformisme social - en defensà la coherència d'un "home amb els cinc sentits, el pensament i el cor oberts i actius...". Ripoll tria el partit correcte i s'alinea amb Oliver, tot bastint una argumentació brillant i erudita que acaba per demostrar que "pintor i novel·lista, a més d'escultor, ceramista o dramaturg, Joan Vilacasas es revela així com un artista plenament coherent en les seves diverses, i complementàries, facetes" (pàg. 15). Comprendre això, però, no és gens fàcil, ni està, diria, a l'abast del simple crític. Quan Josep Maria Ripoll detecta que entre Oliver i Vilacasas hi ha encara una altra subtil coincidència, "una certa oscil·lació entre avantguarda i realisme" -la qual cosa vol dir una recerca de sentit, o una recerca d'un centre que doni sentit a l'experimentació -, trobo que hi està posant també en joc una sensibilitat no d'analista, sinó de poeta.

Sabadell, 12 d'octubre del 2003

LLETRES

Una sardana per a Pepe Carvalho

Lluís Subirana

No sé si Pepe Carvalho, el famós detectiu creat per Manuel Vázquez Montalbán, sabia ballar sardanes. Potser en ballava en la intimitat, però no ho he llegit a les seves novel·les. El que sí és cert és que l'escriptor barceloní, malauradament mort el passat 18 d'octubre a Bangkok a causa d'un infart quan tornava a Barcelona procedent d'una gira de conferències per universitats d'Austràlia i Nova Zelanda, estimava la sardana. Això no s'ha dit ni escrit en la gran quantitat de referències que s'han publicat ran de la seva mort, potser per desconeixement o perquè reconèixer que a un personatge considerat com un model de progressisme i de fidelitat a l'esquerra li agradés això tan "nostrat" de la sardana desqualificaria a molts dels que estan sempre amatents a abraçar tot allò que ve de fora i menysprear el què ens és propi. Però que Vázquez Montalbán estimava la sardana és ben cert. Així ho demostrava en un article que va escriure l'any 1986, recollit al meu llibre *La sardana, impressions i vivències* (Edicions El Mèdol, 2002) i que va titular *Sardana i país*, on entre altres coses deia:

"No crec que hi hagi cap català que es pugui sentir insensible quan el flabiol inicia el ritme de la sardana. Ve a ésser una crida directa a la sensibilitat d'un país, que es perllonga en el reconeixement que hom té de la seva identitat, i que va omplint l'esperit d'un paisatge musical que té uns punts cardinals ben precisos. Recordo aquells anys de la meua infantesa en els que lentament s'anà recuperant la sardana, com una senya més de la identitat d'un poble, i en algunes sardanes, com punt de referència ideològic i emocional d'un passat la memòria del qual ens estava vedada."... "Una cançó reproduceix, al mínim detall, la sensació d'una vivència concreta. La sardana, en canvi, comunica país, pertinença a un col·lectiu humà i a una geofísica que dona sentit a la pròpia capacitat d'entendre, d'entendre't, de conviure. No sóc jo molt partidari d'una cultureta basada en els aspectes més fàcils del folklorisme, que pot arribar a ser un obstacle per poder entendre noves necessitats de la consciència crítica. Reconec, però, que quan escolto una sardana em vibren unes invisibles arrels i em pugen a la boca regusts de pa i de vi familiars i imprescindibles."

Gràcies, Vázquez Montalbán, per aquesta referència a la sardana i gràcies especialment pel conjunt de la teva obra literària i pel teu exemple públic d'home compromès i sincer.

En aquesta sardana de la vida iniciada amb el simbòlic cant del flabiol a Manuel Vázquez Montalbán li ha tocat massa aviat fer un tres i fora. Però la rotllana continua viva. Ben agafats de les mans Pepe Carvalho, tots els seus personatges, familiars, amics i lectors, seguiran puntejant units per mantenir viu el seu record.

Rambla de Sabadell, 82 • SABADELL
Teléfono 93 726 57 85

T O T E N M A R C S

Torres i Bages, 13 - Tel. 93 726 49 55 - 08201 SABADELL